

PAPER DETAILS

TITLE: YEZİDİLİĞİN OLUSMASINDA İSLAM VE MECUSİLİĞİN ETKİLERİ

AUTHORS: Davut Okçu

PAGES: 261-271

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/313552>

YEZİDİLİĞİN OLUŞMASINDA İSLAM VE MECUSİLİĞİN ETKİLERİ

Davut Okçu^{1*}

¹Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Öğretim Üyesi

Güres Caddesi, 56100, Siirt

* davutokcu72@gmail.com

Özet: Yezidiler Irak, Türkiye, Suriye ve Ermenistan'ın kırsal kesimlerini mesken seçmişlerdir. Yerleşim bölgelerine bakıldığında; tarih boyunca Müslümanlarla komşu oldukları ancak farklı yerleşim birimlerinde yaşadıkları görülür. Türkiye'de yaşayan Yezidiler Batman, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak il sınırları dahilindeki köylerde ikamet etmektedirler. Yakın geçmişe kadar Batman il sınırları içinde yaşayan Yezidilerin tamamına yakını Almanya'ya yerleşmiş bulunmaktadır. Son zamanlarda özellikle Almanya merkezli siyasi birtakım değerlendirme ve amaçların da etkisiyle Kürtlerin eski dinlerinin Yezidilik, Yezidilerin de eski dinlerinin Mecusilik olduğu iddia edilmektedir. Oysa Yezidiliğin tarihi, dini metinleri, ibadet ve özellikle inanç esasları Mecusilik ile pek çok konuda farklılık hatta zıtlık arz etmektedir. Öte yandan İslam dininin Yezidilerin dini kıssaları, duaları, ibadetleri ve inanç esasları üzerinde; bölgedeki Müslümanların da örf, adet ve kültürleri üzerindeki etkileri çarpıcı bir şekilde görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yezidilik, İslam, Mecusilik, inanç, ibadet.

The Affects of İslam and Magianism on Consisting of Yazidism

Abstract: Yazidis have been dwelling in countryside of Turkey, Syria and Armenia. Looking at their residential districts, it can easily be seen that they have been neighbours of Muslim throughout history yet have always lived in different districts from them. Yazidis who live in Turkey reside in willages which mainly remain in the borders of Batman, Mardin, Siirt, Şanlıurfa and Şırnak. Nearly all of Yazidis who have lived in Batman borders until very recent past are living in Germany now. In recent years, especially with the influence of some Germany-based evaluations and purposes it has been claimed that the former religion of Kurds was Yazidism whereas the former religion of Yazidis was Magianism. However history, religious texts, worship and especially principles of belief of Yazidis are different in many ways from Magianism. On the other hand, the affects of İslam religion on religious tales, prays, worships and principles of belief of Yazidis along with impacts of muslims, living in the region, on their customs, culture and traditions have dramatically been seen.

Key Words: Yazidism, İslam, Magianism, belief, worship

1.GİRİŞ

Yezidilerin büyük bir kısmı Türkiye, Suriye ve Irak'ı mesken tutmuşlardır. Bu coğrafya aynı zamanda Kürt kökenli Müslümanların yaşadığı bölgedir. Ayrıca Ermenistan'ın Laçın koridoru olarak tabir edilen bölgesinde de Yezidiler yaşamaktadır. Koridorun bir diğer ucunda ise Müslümanlar yaşamaktadır. Ne var ki, Ermenistan Yezidileri dini inanç, kültür ve siyasi yaklaşımları itibariyle diğer Yezidilerden farklı özelliklere sahiptirler. Örneğin dini inançları açısından Hristiyanlara daha yakın durmakta, özellikle Türkiye Yezidilerinin büyük bir kısmının sahip olduğu siyasi tercihlere uzak durmaktadırlar.[1] Şüphesiz bu tercihlerinde Yezidiliğin menşei olarak kabul edilen Kuzey Irak ve özellikle Laleş'teki akrabalarından uzun süre ayrı kalmaları ve birlikte yaşadıkları Ermenilerin etkisi büyük olmuştur. Bu arada 40-50 yıldır başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerine ciddi bir Yezidi göçü yaşanmıştır. Avrupa'da dünyaya gelen ikinci, üçüncü kuşak Yezidiler dinlerinin inanç sistemi, dini pratikleri, cemaatin sosyal ve kültürel değerlerinden önemli ölçüde kopmuşlardır.

Dini değerlere karşı duyarsızlaşan yeni nesil gençler, Sivil Toplum Örgütlerinin çatısı altında politika yapmayı tercih etmektedirler. Politik tercihler genç Yezidileri cemaatin eski tarikat yapısından uzaklaştırmıştır. Fakat bu durum bütün Yezidilerin politize olduğu anlamına da gelmez. Avrupai hayat tarzına direnen ve örneğin Beşiri'nin Kurukavak köyünde yaşıyor gibi yaşamak isteyen eski kuşak Yezidilerin nesli tükenmek üzeredir. Cemaate hakim olan yeni zihniyet aynı zamanda yeni bir söylem geliştirdi. Yeni söylem Yezidiliği anlatmaktan ziyade Yezidilerin muhatap olduğu insan hakları ihlallerini merkeze aldı. İnsan hakları ihlalleri üzerinden siyasi hedefler geliştirildi. Kendilerini anlatmak amacıyla kurdukları internet sitelerinde Yezidiliğin özüne ilişkin aydınlatıcı bilgi bulunmazken; siyasi mesajlar önemli bir yer işgal etmektedir. Yazılı basın ve sahip oldukları televizyonlarda da bu hedeflerini kamuoyu ile paylaşmaktadırlar. Bu çabalar kendilerini dış dünyaya anlatmaktan ziyade içerdeki birliği sağlamaya yönelik bir görüntü vermektedir. Çünkü dünya artık eskisi kadar küçük bir dünya değildir ve gençleri ikna etmek için köylerde geçerli olan dini söylem inandırıcı olmaktan uzak görünmektedir.

Avrupa'ya yerleşmeden önce Mir her yerde Mir idi, Şeyh her yerde Şeyhti ve saygın kimselerdi. Gökçen'in aktardığına göre "günümüzde Ermenistan'da şeyhleri eve almıyorlar. Almıyor adam, inanmıyorum diyor dine, şuna buna. Ermenistan'ın en ünlü şeyhlerinden birinin kendisi bana 'ya bunlar çok lüzumsuz şeyler, ben sosyalizme inanıyorum, dünyanın da böyle bir süreçte ilerlemesi gerektiğine inanıyorum' diyor. 'Sen niye cenazelere gidiyorsun?' sorusuna 'Benim başka işim yok' cevabını veriyor. Mesleği şeyhlik yani".[2]

Benzer bir yaklaşımı Laleş'in çok yakınındaki Duhok kentine gördüm. Mürid sınıfından olduğunu söyleyen bir taksi şoförüne "İşiniz çok zor. Hem pirlere hem de şeyhlere zekat ödemek zorundasınız" deyince kaptan itiraz ederek, "Geçti o devirler. Biz gençler hiç kimseye zekat vermiyoruz" cevabını vermişti.

Yezidilerin siyasi ve dini önderleri Irak'ta yaşamakta ve dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmış olan kitleleriyle ilişkileri zayıflamış bulunmaktadır. Buna rağmen Almanya'da halen ibadetlerini yerine getirmeye çalışanlar var. Ancak direnç kırılıyor yavaş yavaş, onlar da benliklerini yitiriyorlar. Çünkü aynı dili konuşamıyor kendi çocuğuyla, kendi ailesiyle. Boşluğa düşen yeni nesil Yezidiler bir arayış içinde. Özellikle Almanya'daki Kürtler arasında yaygın olan politik tercihler Yezidilerin dini inanç anlayışları üzerinde etkili olmaktadır. Örneğin Kürtlerin eski dinlerinin Yezidilik olduğu ve sonradan Müslümanlaştırıldıkları, Yezidiliğin de kökeninin Mecusilik olduğu iddiaları yüksek sesle dile getirilmektedir. Bu tebliğimizin ana temasını bu iddialar oluşturmaktadır. İddiaları Yezidiliğin tarihi, iman-ibadet, kültür ve sosyal hayatlarını esas alarak incelemeye gayret gösterdik.

2. YEZİDİLİĞİN DOĞUŞU

Yezidilik bir yandan eski İran, Hint ve Asur inançlarıyla birlikte Paganizm (ay ve güneşi kutsama), Sabiilik (ruh göçü ve benzeri inanışlar), Maniheizm (irfan) ve Şamanizm (rüya tabiri, dans ve defin ritüeli) gibi az da olsa beşeri dinlerin izlerini taşır. Öte yandan Yahudilik (haram yiyecekler), Hristiyanlık (kutsal yerleri ve heykelleri ziyaret, şarap içmek), İslam (sünnet, oruç, hac, kurban, nikah, cenaze törenleri) ve Sufi Rafızilik (sır saklama ve sufi şeyhleri) gibi inançların etkisinde kalmıştır.

2.1. İlahi Dinlerin Yezidilik Üzerindeki Etkileri

Yezidilik kamuoyunda yaygın olan kanaatlerin aksine tek Tanrı inancına dayalı bir inanç sistemine dayanır. İlahi dinlerde yer alan Tanrı, melek, cennet, cehennem, günah, sevap, haram, helal gibi kavramlar kimi zaman çok farklı anlamlar taşısa bile Yezidilikte de yer almaktadır. Keza yaratılış, Tufan, Adem ve Havva'nın yaratılışı vb. konularda da Yezidiliğin ilahi dinlere paralel görüşleri bulunmaktadır. Ancak Tanrı, peygamber, kutsal kitap tasavvurlarında ilahi dinlerle paralellik bulunmadığından Dinler Tarihi uzmanları Yezidiliği müstakil bir din olarak değerlendirmemektedir.

2.1.1. Kainatın Yaratılışı

Yezidilerin Kitaba Celev ve Mushafa Reş (Kara Kitap) adında iki önemli kutsal kitabı bulunmaktadır. Kainatın yaratılışına ilişkin ayrıntılı bilgiye Mushafa Reş'te rastlanır. Kainatın altı günde yaratıldığına ilişkin Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'ta yer alan bilgiler aynen Mushafa Reş'te de zikredilmektedir. Farklı olarak hangi gün hangi Melek ve canlının yaratıldığı ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Yaratılış olayının sona ermesinden sonra Melek-i Tavus, Tanrının yardımcısı seçilerek işlerin büyük bir kısmı O'na devredilmiştir. Ayrıca Melek-i Tavus bütün Meleklerle de reis olarak ödüllendirilmiştir. Hz. Adem ve Havva'nın yaratılışında da ilahi kitapların izlerini bulmak mümkündür. Ancak Adem'in farklı çocukları olmasına rağmen Yezidilerin atası sayılan Şehit b. Cerre[3] veya Said b. Cer[4] özel bir yaratılışa sahiptir. Bu yüzden Mushafa Reş'te aktarılan yaratılış kıssası, Yezidilerin yaratılış itibarıyla diğer insanlardan üstünlüklerini dile getirir.

Yezidilerin Kutsal kitap olarak kabul ettikleri Mushafa Reş, başta yaratılış kıssası olmak üzere birçok konuda Tevrat ve Kuran'ı Kerim'den etkilenmiştir. Bu gerçekler dikkate alındığında Yezidiliğin tarihsel olarak Yahudilik, Hristiyanlık veya İslam dininden daha eski bir geçmişe sahip olması bilimsel gerçeklere aykırıdır.

2.1.2. Nuh Tufanı

İlahi dinlerin yazılı kaynakları Nuh Tufanının gerçekleştiğine dair ortak bir dil kullanırlar. Ortak kanaate göre Hz. Nuh'un kavmi kendisini ve mesajını dikkate almayarak sapkınlığa düşmüş, bu yüzden Tufan diye tabir edilen musibet ile cezalandırılmıştı. Cezalandırılanlar ne Yahudi ve Hristiyan ne de Müslüman idi.

Yezidi kaynakları ise Nuh Tufanının vaki olduğunu ancak içeriğinin farklı olduğunu ifade ederler. İddiaya göre sapkınlığa düşenler Yezidilerin dışındaki Yahudi, Hristiyan ve Müslümanlardır. Tarihsel olarak bu iddianın kabul edilmesi mümkün değildir. Çünkü Nuh Tufanı, Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlıktan önce cereyan etmiştir. Ayrıca Nuh peygamber insanlık için ikinci Adem olarak kabul edilir ve Yahudi, Hristiyan ve İslam dininin peygamberlerinden önce yaşamıştır.

2.2. İslam Dininin Yezidilik Üzerindeki Etkileri

Yezidiler ve Yezidilik hakkında ayrıntılı bilgi veren ilk yazılı kaynak Bitlisli Şeref Han'ın yazdığı Şerefname isimli eserdir. 1597 yılında yazılan kitapta Yezidilerin mensup oldukları Kürt aşiretlerinin isimleri[5] ve Yezidiliğin sapık bir tarikat

olduğu[6] yazılıdır. Yezidilerin tarih sahnesinde görülmesinden bu yana her zaman ve zeminde Müslümanlar ile komşu olarak yaşamışlardır. Nadir de olsa kimi zaman savaşlarda taraf olduklarına ilişkin bilgilere de rastlanmaktadır.[7]

Komşuluk aynı köyde birlikte yaşamaya kadar ilerlememiştir. Çünkü Yezidi inancı gereği abdest, namaz, oruç gibi ibadetlerin başka din mensuplarından gizli yapılması zorunludur. Sınırlı komşuluk dahi ilişkilerin çok yoğun bir hal almasına engel olamamıştır. Bu yüzden sadece sosyal ve kültürel yaşantılarında değil, inanç sistemlerinin ayrıntıları üzerinde de Müslümanların izlerini görmek mümkündür. Yezidler eşlerine hayız ve nifas halindeyken yaklaşmazlar. Bu anlayış tamamen İslam dininden kaynaklanmaktadır. Şüphesiz Batılı araştırmacılar Yezidileri bu ayrıntıyı fark edebilecek kadar yakından tanıamaktadırlar.[8] Sosyal ilişkilerin yoğunluğu ve İslam dininin Yezidilik üzerindeki yoğun etkisi nedeniyle Yezidilerin kullandıkları isimlerin Müslümanların kullandığı isimlerden farklı bir yanı bulunmamaktadır. Nüfus kütüklerinden veya seçim sandığı isim listelerinden bu gerçeği görmek mümkündür.

Yezidilerle Müslümanlar arasında özellikle kervancılık döneminden kalma dostluklar kurulmuştur. Dostluklar genellikle evliliği yasak kıldığı için kirvelik ilişkisiyle tescil edilmekteydi. Tamamına yakını köylerde yaşayan Yezidler, bölgede yaşayan Müslüman köylüler gibi daha çok ziraat ile az bir kısmı da hayvancılık ile meşgul olmaktadır. Ancak inançlarından kaynaklı olarak evlerinde tuvalet veya banyo inşa etmez bütün temizlik ihtiyaçlarını köylerin ortak çeşmesinden karşılarlar. Temizlik anlayışı Müslümanlarla aralarında önemli bir fark olarak zikredilebilir. Ayrıca bıyıklarını uzun ve sivri bir şekilde tıraş etmeleri dışarıdan fark edilmelerini kolaylaştırmaktadır. Bu yüzden bazı yabancı kaynaklar Yezidileri bu özelliklerinden dolayı “Kıllı Kürtler” olarak tanımlamaktadırlar.

Sosyal ve kültürel etkilerin ötesinde Yezidi kutsalları üzerinde de İslam dininin büyük bir etkisi bulunmaktadır. Örneğin Yezidiliğin üç kutsal şahsiyeti (melek-insan) olarak bilinen Tavus-i Melek, Sultan Yezid ve Şeyh Hadî'nin İslam dini ve İslam tarihi ile yakın ilişkisi bulunmaktadır.

2.2.1. *Tavus-i Melek*

Bütün meleklerin reisidir. Huda'nın emirlerini kimi zaman kendi asli suretinde kimi zaman da insan suretine girerek şeyh ve nebilere ulaştırır. Bu özelliği ile Melek-i Tavus, İslam dinine göre vahiy meleği olan Cebrail ve Hristiyanlıktaki Büyük Namus'a karşılık gelmektedir.[9] Melek-i Tavus, Mushaf'a Reş adlı

kutsal kitabın ikinci maddesinde ise Azazil'e karşılık olarak gösterilmektedir. Pazar günü yaratıldığına inanılan Melek-i Tavus'un aslında Şeytan ile aynı kişi olduğu ise sözlü anlatımlarında yer almaktadır. Yezidiler 'şeytan' kelimesiyle birlikte 'iblis' kelimesinin telaffuzunu da büyük günah sayar ve kullanmazlar. Şeytan ve iblis kavramları ilahi dinlerde inkarcı, asi, günaha sürükleyen, fitne ve fesadın kaynağı olarak görülür. Yezidilere göre ise insanın iyi ve kötü fiillerinin faili ve müsebbibi bizzat kendisidir. 'İblis' veya 'şeytan', erdemli vasıflara sahip, insanlar için kurtarıcı bir melek olarak tasavvur edilir.

2.2.2. Yezid b. Muaviye

Yezidi isminin kaynağına ilişkin en ciddi iddia ise, Yezid b. Muaviye'ye nispet edilmeleridir. Yezidiler için adı anıldığında saygı duruşuna geçilen üç din ulusundan biri Yezid b. Muaviye'dir. Onlar, doğu ve batı kaynaklı bütün tarih kitaplarının aksine Yezid'in Muaviye'nin biyolojik oğlu olduğunu reddederler. Bilakis Yezid'i Muaviye'nin zulmüne son veren insan suretinde bir peygamber olarak kabul ederler. Şii ve Sünni toplumun Yezid b. Muaviye'yi kötüleyen ortak düşüncesine rağmen, Yezidilerin farklı bir inançta olması İslam toplumundan dışlanmalarına sebep olmuştur. Yezid'i sahiplenmelerinden ötürü, Yezidi (Yezid'e mensup) olarak isimlendirilmişlerdir. Yezidiliğin, İslam dinine mensup bir zümrenin zaman içinde eski inanç ve töreleri ile İslam dinini yeterince anlayamamanın da etkisiyle İslam'dan uzaklaşarak ortaya çıktığına dair bu iddia daha tutarlı görünmektedir. Yezid b. Muaviye'ye ilişkin inançları Yezidiliğin İslam'dan önce ortaya çıktığına dair iddiaları çürütmektedir. Zira Yezid b. Muaviye, 6. yüzyılda iktidarda olan Emevi saltanatının ikinci halifesidir. Bu nedenle Yezidiliğin İslam'dan önce var olduğu ve Mecusiliğin devamı olduğuna ilişkin görüşlerin tutarlı bir dayanağı bulunmamaktadır.

2.2.3. Adiy b. Musafir

İslam tarihi, mezhepler tarihi ve Yezidilerin dilden dile dolaşan kıssaları İslam'dan kopmaların miladi XII. yüzyılda başladığını göstermektedir. O sıralarda Sincar bölgesinde süren cehalet, bu yüzyılın en büyük din ve tasavvuf önderlerinden Şeyh Adiy b. Musafir'in dikkatini çekmişti. İmam-ı Gazali'nin "Eğer peygamberlik çalışmakla elde edilen bir rütbe olsaydı, Şeyh Adiy b. Musafir'den başkası bu rütbeye erişemezdi" sözüyle övdüğü bu tasavvuf adamı kendisini insanların hizmetine adamıştı. Kendisine her nerede ihtiyaç duyuluyorsa, oraya gitmeliydi. O sıralarda Sincar bölgesi Müslümanları da bir mürşit arayışında bulunuyordu. İslam dinini yaşamak konusunda samimi bir

gayret gösteren bu insanların dini, kültürel ve sosyal konularda aydınlatılması gerekiyordu. Şeyh Adiy b. Musafir, bu insanların cehaletten kurtarılması konusunda kendisine de görev ve sorumluluk düştüğüne inanıyordu. Bu yüzden Sincar bölgesine gelerek Laleş'e yerleşti. Bölge halkının büyük teveccühüne mazhar oldu. Kendisine gösterilen ilgi şeyh-mürit ilişkisinin çok üstünde bir düzeyde cereyan ediyordu. Ne var ki, Şeyh Adiy b. Musafir'e gösterilen bu ölçüsüz bağlılık ve teslimiyet Yezidiliğin doğuşunu hazırlamıştır.[10] Onun ölümünden sonra İslam dininin kaynaklarından ayrılma süreci bölgenin ilim ve kültür seviyesinin düşük olmasının da etkisiyle hızla gerçekleşmiştir.

Yezidilerin Şeyh Hadi olarak yad edip büyük saygı gösterdikleri ve yeryüzüne insan suretinde gönderildiğini düşündükleri zat aslında Adiy b. Musafir'den başkası değildir. Hal böyle olunca Yezidiliğin doğuşunu XII. Yüzyıldan öncesine götürmek mümkün değildir. O halde Yezidiliğin doğuşu İslam öncesine kadar uzanmaz ve Yezidiliğin Mecusi kökenli olduğu da bu yüzden kabul görmez.

2.3. Mecusiliğin Yezidilik Üzerindeki Etkileri

Mecus kelimesinin aslı, Pehlevice (eski Farsça)'dan gelmektedir. Lugatçılar, Mecus kelimesinin MCS kökünden türediğini ifade ederler. Mecus kelimesi, Pehlevicedeki Minc Gûş kelimesinden elde edilmiştir. Kelime olarak Minc Guş, Arapça "Sağır el-Uzuneyn" (küçük kulaklı)'in Pehlevice karşılığını teşkil etmektedir. Mecusi, Mecus dinine mensup olan; Mecusilik ise Mecus dinine ait inanç ve akidelere dayalı tutum ve davranışların bütünüdür. Temel akideleri ateş (ışık)'e tapmak olan Zerdüştilik; Mithrailik, Zurvailik, Manilik ve ilah Ahura Mazda'ya isnaden de "Mazdekilik" gibi çeşitli fırka ve mezheplerin ortak adıdır.[11]

Zerdüş, yeni dinin şu dört ilkesinin uygulanmasıyla, Ehrimen (zulmet)in ifsadından dünyanın kurtulacağına inanıyordu: 1. Ahura Mazda'ya ibadet, 2. Feriştelerle saygı, 3. Cin ve şeytanlara lanet, 4. En yakın ile evlilik. Gathalarda ifadesini bulan Zerdüştlük, dualist ilâh inancına sahip birbirlerine karşı kıyasıya bir mücadeleye tutuşan ilahların ebedî olarak savaştığı çok tanrılı bir dindir. Dünya, hayır ve şerrin üstünlük sağlamak için mücadele ettiği bir savaş alanıdır. Bu mücadele ve çatışmanın bir tarafında iyilerin iyisi "nur ilahı" Ahura Mazda ve ona yardım eden ferişteher; öte yanda yalan şeytanı, "zulmet ilahı" Angra Mainyu ile yardımcıları yer alır. İnsan bu mücadelede tanrılardan birisinin yanında yer alarak iyi ya da kötülüğünü ortaya koymak zorundadır. Bu savaş, sonunda, Ahura Mazda ve yandaşlarının zaferleri ile sona erecektir.[12]

Yezidi inancını oluşturan hiçbir kutsal metinde (Kitaba Celev ve Mushafa Reş), hiçbir dini kıssada yahut duada veya ibadet esnasında Mecusiliğe ait yukarıda zikredilen kutsal kavramlar yer almamaktadır. Halbuki ilahi dinlere ait pek çok kavram ve tapınma biçimine Yezidilikte rastlamak mümkündür.

Mecusiliğin düalizmi çağrıştıran düşüncesinin aksine Yezidilik tek tanrı inancına dayanır. Tek Tanrıyı ifade eden kavram kimi zaman Allah, kimi zaman Huda'dır. Tanrının veya meleklerin kötülük ilahı veya kaynağı olarak kabul edilmesi Yezidi öğretisine aykırıdır. Bütün ilahi dinlerin aksine kötülüğü teşvik eden bir meleğin varlığı Yezidilikte kabul görmez. Ayrıca kötülüklerin teşvik edicisi olarak bilinen Şeytan anlayışı Yezidilikte mevcut değildir. Şeytan Melek-i Tavus'un kendisidir ve ancak insanın iyiliğini ister. [13] Kötülük, Şeytanın değil insanın kendi fiillerinin eseridir.

Hayatın belirleyici aslı Hürmüz (Ahura Mazda) ile Ehrimeni (Angra Mainyız) güçler arasındaki mücadeledir. Ateş, ışık tanrısı olan Ahura Mazdayı sembolize eder ve her tapınakta (ateşgede) bir ateş odası bulunur. Bu tapınaklardan alınan kutsal ateş, söndürülmemek üzere evlere götürülürdü. Ateşgededeki ateşi yakmakla görevli rahip, ateşi kirletmemek için eline eldiven giyer, ağzının üstüne de bir peçe takardı. Aydınlik ilâhı Ahura Mazda'ya inananlar cennete, Angra Mainyu'nun yanını tutanlar da cehenneme gitmeye mahkumdur. Zerdüş kendisinden üç bin yıl sonra Ehrimeni gücün sona ereceğine, Hürmüz'ün hükümlerinin her tarafı kuşatacağına inanıyordu.

Yezidilerin Laleş dışında kalan hiçbir yerleşim biriminde ibadet maksadıyla inşa edilen bir tapınağı mevcut değildir. Esasen günlük ibadetlerden olan abdest, namaz ve dualar bireyseldir ve herhangi bir mekana bağlı olarak eda edilmez. Bu nedenle Yezidi köylerinde tapınak bulunmaz. Yezidilerin el ve yüzlerini yıkamaktan ibaret olan abdest ve güneşe doğru dönülerek kılınan namaz ibadeti üzerinde Mecusiliğin hiçbir etkisi bulunmamaktadır. Abdest, namaz ve dualarında gerek şekil ve gerekse içerik yönüyle Mecusiliğin izleri bulunmaz. Yezidilerin yeryüzündeki tek tapınağı Laleş'te inşa edilmiştir. Şeyh Hadi'nin türbesi, çil kahni (kırk çeşme) vb. kutsal mekanlar burada bulunur. Laleş'teki bu mekanları belirli zamanda ziyaret edenler "Hacı" olur.[14] Hacılık düşüncesi, türbe ve diğer kutsal mekanların belli bir takvime göre ziyaret bu mertebeye ulaşma tamamen İslam düşüncesinden etkilenildiğini göstermektedir. Ayrıca Yezidilerin dini veya sosyal hayatta kullandıkları terminolojide Mecusiliğe ait kavramlara rastlamak da mümkün değildir. Yezidilerin ateş ile ilişkileri günlük hayatta sair insanların ilişkilerinden öteye geçmez.

Zerdüşt dininde maddi dünyanın Cennetten daha değerli olduğuna inanılır. Çünkü kötülüğün gücüne karşı verilecek savaş ancak bu dünyada yapılabilir. Bu anlamda Zerdüştlük (Mecusilik) dünyevi bir dindir. Kutsal metinleri olan Gathalarda Ahura Mazda işlenir. Gathalarda ifadesini bulan Zerdüştlük, dualist ilah inancına sahip birbirlerine karşı kıyasıya bir mücadeleye tutuşan ilahların ebedi olarak savaştığı bir din olarak bilinir. Bu dinde alem, hayır ve şerrin üstünlük sağlamak için mücadele ettiği bir savaş alanıdır. Bu mücadele ve çatışmanın bir tarafında iyilerin iyisi “nur ilahı” Ahura Mazda ve ona yardım eden ferişteher; öte yanda yalan şeytanı, “zulmet ilahı” Ang-ra Mainyu ile yardımcıları yer alır. İnsan bu mücadelede tanrılardan birisinin yanında yer alarak iyi ya da kötülüğünü ortaya koymak zorundadır.[15]

Yezidilikte, Mecusiliğin aksine iyiler ve kötüler diye başını ilahların çektiği bir savaş dünyası söz konusu değildir. Ahiret maddi dünyadan çok daha önemlidir. Hatta ahirette iyi bir konumda olmak için büyük çaba sarf edilir. Kimi zaman öbür dünyada yardımlaşmak amacıyla dostlar arasında “ahiret kardeşliği” tesis edilir. Mecusiliğin çok tanrılı anlayışı ve bu tanrılardan kimisinin kötülüğe ön ayak olması Yezidi inanç sistemine taban tabana aykırı düşmektedir.

Mecusî inanç ve uygulamaları, bütün türevleriyle aristokrat (sınıflı) bir din, bir soyluluk inancıdır. Bu nedenle yerli halk kitleleri tahkir edilir ve aşağılanır. Yakın akraba evliliği gibi bazı uygulamalar imtiyaz kabul edilmiş, bu imtiyazlardan sadece soyluların yararlanabileceğine hükmedilmiştir. Üstün ırk olarak benimsenen Aryailerin dışında kalan halk kesimlerine aşağılayıcı bir sınırlama olarak yakın akraba evliliği yasaklanmıştı. Zerdüştlere yaşadığı bölgeye Müslümanların hakim olmasıyla birlikte inançlarına göre yaşamalarına mukabil cizye ödemeye mecbur edilmişler,[16] sınıflı sosyal yapı ve çarpık yakın akraba evliliklerine son verilmiştir.[17]

Yezidilikte de sınıf sistemi bulunmaktadır. Ancak sınıflar Mecusilikte olduğu gibi farklı etnik köken itibarıyla değil, daha çok Hindistan’daki gibi kast sistemini çağrıştırmaktadır. Bütün Yezidilerin diğer insanlardan üstün bir yaratılışa sahip olduğu düşüncesinden dolayı farklı ırk düşüncesi bulunmamaktadır. Ancak sınıf içi evliliğinin zorunlu olmasına karşılık, yakın aile fertleriyle evlilik gibi bir çarpık ilişki Yezidilikte kesin olarak yasaklanmıştır. Aile içi evlilikler yasak olduğu gibi aileye zarar verecek çarpık ilişkiler zina olarak kabul edilir ve ağır biçimde cezalandırılır. Görüldüğü gibi Yezidiliğin sosyal hayat ve aile hayatı konusunda da Mecusiliğe benzer tarafı bulunmaktadır.

Yezidilerin Tanrı, cennet, cehennem, günah, sevap, iyilik-kötülük, haşır vb. dini konulardaki anlayışları itibariyle Mecusilerle hiçbir benzerlikleri bulunmadığı gibi aralarında çok büyük zıtlıklar bulunmaktadır.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yezidiler tarih sahnesinde farklı bir inanç grubu olarak ilk kez 13. Yüzyılda ortaya çıkmış, inançları ve kimlikleriyle ilgili olarak da 16. Yüzyılda Şerefname adlı eserde ayrıntılı bilgiler yer almaya başlamıştır. Öte yandan İslam'dan önce Yezidilik adıyla tanınan bir etnik veya inanç grubunun varlığına dair hiçbir yazılı kaynak bulunmamaktadır. Bu nedenle Yezidiliği, İslam öncesi bir inanç sistemi veya etnik grup olarak değerlendirmenin bilimsel temeli bulunmamaktadır.

Yezidilerin üç kutsal değerinden biri olan Şayh Hadi, 12. Yüzyılda yaşamış olan Emevi soyundan İslam mutasavvufu Adiy b. Musafir'den başkası değildir. Ancak O'nun mesajlarının zaman içinde yozlaştırıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Sultan Yezid ismiyle kutsanan şahsın da 6. Halife Yezid b. Muaviye olduğu kıssalarında açıkça yer almaktadır. Kutsal saydıkları değerlerin Müslüman olması, Yezidiliğin de İslam'dan sonra ortaya çıkmış bir inanç sistemi olduğunu ortaya koymaktadır.

Yezidiliğin üçüncü kutsal değeri Melek-i Tavs'tur. Aslında bu melek, peygamberlere vahiy getirmekle yükümlü, İslam düşüncesinde Cebrail ve Hıristiyan düşüncesinde Büyük Namus olarak bilinen melekten başkası değildir. Ancak Melek-i Tavs'a Yezidilerin yüklediği görev ve yetkiler çok farklı boyutlara taşınmıştır. Meleklerle yüklenen görevlerin yanında; Cennet, Cehennem, Ahiret, Mahşer, Amel Defteri, Sırat Köprüsü hakkındaki düşünceleriyle İslam'dan ziyadesiyle etkilendikleri aşikardır. Bu çerçeveden bakıldığında Yezidiliğin İslam'dan sonra ortaya çıktığını göstermektedir.

Abdest, namaz, oruç, zekat, hac, cenaze törenleri gibi ibadetler ve bu ibadetlerin içerikleri incelendiğinde İslam dininin büyük etkisi olduğu görülür. Özellikle Mecusiliğin ateş merkezli ibadetlerinden oluşan bir yapıya Yezidilikte rastlanmaz. Bu nedenle Yezidiliği, Mecusiliğin devamı şeklinde tasavvur etmek makul ve mantıklı değildir.

Aile yapısı, nikah, düğün, evlenme, yemek çeşitleri, barınma şekilleri, giyinme biçimleri ve kullandıkları isimler Müslüman komşularıyla benzerlik göstermektedir. Sosyal ve kültürel yaşantıları üzerindeki yoğun izler, Yezidiliğin İslam'dan başka bir inanç sisteminden bu ölçüde etkilenmediğini ortaya koymaktadır.

Yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız birkaç husus dahi Yezidiliğin, Mecusilik ile ilgisi olmayan bir inanç sistemi olduğunu ortaya koymaktadır. Son zamanlarda bölgemizde dillendirilen aksine iddiaların ise, büyük ölçüde politik amaçlardan kaynaklandığını göstermektedir.

4. KAYNAKLAR

- [1] Gökçen, A., Söyleşi, www.bgst.org, Erişim Tarihi 21.11.2011.
- [2] Gökçen, adı geçen Söyleşi.
- [3] Demluci, S., 2010, el-Yezidiyye, Duhok, p.48.
- [4] Okçu, D., 2007, Yezidilik ve Yezidiler, Tablet Yayınları, Konya, pp.118-120.
- [5] Şeref Han, Şerefname, Çev. Mehmet Emin Bozarslan, Hasat Yayınları, 3. Baskı, p.20.
- [6] Şeref Han, age., p. 135, 139.
- [7] Turan, O., 1998, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, p. 229.
- [8] Demluci, age., p.124.
- [9] İlahi dinlerde peygamberlerin insan olduğu kabul edilir (Hristiyan inancındaki Hz. İsa hariç). İnsanların Allah'tan aracısız vahiy almaya yaratılışları uygun değildir. Bu nedenle ilahi vahiyler, vahiy meleği aracılığıyla peygamberlere ulaştırılır.
- [10] Uludağ, S., Diyanet İslam Ansiklopedisi, Adiy b. Musafir maddesi.
- [11] Tümer,G. - Küçük, A.,2002, Dinler Tarihi, Ankara, pp. 120-122.
- [12] Doğrul,Ö.R., 1947, Yeryüzündeki Dinler Tarihi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, p.140.
- [13] Okçu, age., pp. 37-41.
- [14] Okçu, age., pp. 69-71.
- [15] Saatçioğlu, E., 2000, Başlangıçtan Günümüze Dinler tarihi, 3. Baskı, İsparta, p.120.
- [16] Ebu Davud, 1981, Sünen-i Ebu Davud, Kitabu'l-Haraç, 31, Şamil Yayınları, İstanbul.
- [17] Kaya, R., Diyanet İslam Ansiklopedisi, Ehl-i Kitap maddesi, c 10, p 516.